

SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN

Honti László

URÁLI BIRTOKOS SZERKEZETEK

Terintetes vagy
 lemondó iraklyainak 32 Ba egy szót:
 a szövegben változott tag, a külső kivétel
 iraklyába tartozó dolgozat felolvasásával,
 keményes megem. felkutatás esetén betűlde
 legfeljebb egy év alatt szét foglalt; külsőben m
 iraklyára megem. művelés:
 felkutatás esetén, melyekben kivált vidéke
 a külsőt megtartani: de ha
 iraklyát, am

Legfeljebb egy év alatt vérté-
stára megsemmisítően:
Lehetett esetek, melyekben kivált vidéken la-
gátoltak a határidőket megtartani: de hallga-
elvéni a szabály meg nem tartatását, amellyel
mint összes szabályzatunkat erőltetnek tekinteni
következésképpen figyelmeztetni a T. Akadé-
mikuságunkra.

mint összes ^{száma} következési ügyére figyelmeztet
szükségtelen.
Indoklásnyba hozatik tehát, hogy egyelőre az
1861. ^{rendes} igt. ¹⁹⁴ választott s szérfoglalás által meg nem
tett tagok nevei a névanyagból kitöröltesse, az 1861-
és 62-ig választottak a pályára emelhetessék, jö-
vőre pedig a titkárnak oda utasítható, hogy
evidenciában tartás végett az újban választottakat,
míg széklet nem foglaltat, a sorozatba fel ne vegye.

l, jan. 26. 1865.

1. Baller's Moir
 2. Lacy
 3. Hollan Emige

853
1865

13 Kennedy Ligon
Montclair Lissly
John Henry
r. rag John Frank rag
George Lissly

Honti László

URÁLI BIRTOKOS SZERKEZETEK

SZÉKFOGLALÓK
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAÁN

A 2004. május 3-án megválasztott
akadémikusok székfoglalói

Honti László

URÁLI BIRTOKOS SZERKEZETEK

Magyar Tudományos Akadémia • 2014

Az előadás elhangzott 2004. december 6-án

Sorozatszerkesztő: Bertók Krisztina

Olvasószerkesztő: Laczkó Krisztina

Borító és tipográfia: Auri Grafika

ISSN 1419-8959

ISBN 978-963-508-715-0

© Honti László

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Kiadásért felel: Pálincás József, az MTA elnöke
Felelős szerkesztő: Kindert Judit
Nyomdai munkálatok: Kódex Könyvgyártó Kft.

BEVEZETÉS

Az egymással birtokviszonyt alkotó elemek, szavak az egyik fogalomnak a másikhoz való tartozását fejezik ki. Ez lehet explicit, amikor mind a birtokos, mind a birtok megneveztetik, például: *(a fiúnak) könyve van*, *(a fiúnak a) könyve* ~ *(a fiú) könyve*, vagy implicit, amikor vagy a (m. *(V)*_s, *ú/ű* nomen possessoris képzős) birtokos, vagy a (m. *i* nomen possessi képzős) birtok jobbra csak a kontextusból derül ki, például: *szőrös (állat)*, *bosszú szőrű (állat)* (az *(V)*_s és az *ú/ű* képzők viszonyára l. Tompa 1961: 406), *erdei (állat)*. Rédei (1978: 96) a fosztóképzős (tkp. negatív nomen possessoris képzős) szavakat is idesorolja – okkal, például: zürj. *toštem* 'szakáll nélküli': *sije t.* 'neki nincs szakála (tkp. ő szakálltalan)' (vö. *toš* 'szakáll').¹

A következőkben az uráli nyelvek birtokviszonyának két explicit kifejezési módjával, alaktani megformáltságával és létrejöttének körülményeivel foglalkozom. Az egyik az úgynevezett habitív vagy Bartens (2000: 292) terminusával: existentialis-possessív szerkezet ('valakinek van valamije'), a másik a birtokos jelzős szerkezet ('valaki[nek a] valamije'); az előbbi teljes mondat, az utóbbi szintagma.

¹ A továbbiakban a nominatívus „Nom” rövidítése helyett és a birtokos személyjel hiányának szimbólumaként is Ø-t írok, illetve a casusokat rövidítve jelölöm: Gen és Adv (helyviszonyt kifejező, nyelvenként különböző adverbialis esetek); a Postp névutóra utal.

1. Az uráli nyelvekben két szerkezet típus szolgál a birtoklás mondatértékű kifejezésére:
 - a) a birtokszó az alany, és a birtokost jelölő névszó esetragos, az esetrag lehet vagy adverbialis (lativusi, locativusi vagy ablativusi), vagy grammatikai (nominativusi, genitivusi vagy dativusi), vagy névutó követi a birtokost; továbbá
 - α) a birtokszó vagy kap birtokos személyjelet, vagy nem,
 - β) a mondatban vagy van igei állítmány, vagy nincs;
 - b) a birtokszó 'habere' jelentésű ige tárgyi bővítményeként áll.

Ezekben belül több altípus is van (l. pl. Angere 1956: 159–161, Bartens 1996: 58–59, Winkler 2003). E típusok egyike sem kizárólagos a nyelvcsalád tagjaiban, bár valamelyikük rendszerint domináns.

2. A birtokviszonyt birtokos jelzős szerkezet fejezi ki, amelyben a birtokos jelző vagy nominativusi, vagy genitivusi (az osztjában olykor locativusi, a vogulban és egyes szelkup nyelvjárásokban névutós) névszó, és a birtokszón vagy van birtokos személyjel, vagy nincs. Azt a szerkezetet, amelyben a birtokos jelző nem személyes névmás és a birtokszó személyjelet kap (tehát a birtokviszony ezen mindenképpen jelölve van), több kutató is – a török nyelvek ugyanilyen szerkezeteinek megnevezésére alkalmazott (végső soron az arab nyelvészeti szakirodalomból származó) – *izafet terminus technicusszal* illeti.²

² Az *izafet* terminus tudommal nem közismert fogalmat takar. Turkológus kollégáim felhívták a figyelmemet, hogy valójában nem azt jelenti, amit az uralisták tulajdonítanak neki. Helyhiány miatt itt nem szólhatok róla, de l. „A birtoklás kifejezésének eszközei az uráli nyelvekben szinkron és diakrón szempontból” (Honti 2007: 7–56) című tanulmányom 30–35. oldalain.

A kétfajta szerkezet, tudniillik a habitív és a birtokos jelzős szerkezet az alkotóelemeik közti kohézióra utaló nevet is kapott: „közvetett szerkezet” és „közvetlen szerkezet” (Kangasmaa-Minn 1993: 46), illetve „külső szerkezet” és „belső szerkezet” (Nikolaeva 2002: 273–274).

Némely finnugor nyelvnek a habitív szerkezetét szomszédos indogermán nyelvek hasonló szerkezeteivel hozták összefüggésbe, míg az izafet szerkezet esetében némely kutatók a (ma vagy egykor) szomszédos török nyelvek hatását vélték felfedezni.³

I. AZ URÁLI HABITÍV SZERKEZETEK

Az uráli habitív szerkezetek sokak érdeklődését felkeltették, és így a kérdésnek elég bőséges irodalma van. Többen (Angere 1956, N. Sebestyén 1957, Itkonen 1966: 309–310, Erdődi-Kispál 1973: 58, Bartens 1996, Winkler 2003) megkísérelték tipizálni ezeket a szerkezeteket.

Az uráli nyelvek sajátosságai közt szokás számon tartani, hogy általában nem használnak ’habere’ igét, hanem valamilyen adverbialis esetragos névszóval vagy névutóval és ’esse’ / ’non esse’ igével fejezik ki a birtoklást, illetve annak hiányát, de nem teljesen ismeretlen a ’habere’ igés szerkezet sem; a kétféle szerkezet közül az egyik domináns.

E nyelvek többsége csak egyfajta szerkezetet ismer, amelyben a birtokos morfológiája nem tükrözi, hogy valami (a) éppen a birtokába kerül, (b) éppen a birtokában ott van, (c) vagy éppen kikerül a birtokából. A finnségi nyelvek – ha nem is következetesen – tükröztetik e viszonyt, a permiek is, de még kevésbé következetesen. Az állítmány szemantikáját, a mozgásirányt nem tükröztő

³ A következőkben legtöbbször az UEW által alkalmazott transzkripció szerint (vö. UEW 1: XXIII–XXIV) közlöm a nyelvi adatokat; főleg akkor nem így járok el, ha idézetbe ágyazva vannak az adatok.

Kangasmaa-Minn (l. pl. 1984: 120) nyomán statikusnak, a másikat dinamikusnak nevezem.

Az uráli nyelvekben leggyakoribb habitív szerkezet a lat. *mibi liber est* 'nekem könyvem van' típusú, amelyben a birtokos megformálására morfológiailag különféle megoldásokat alkalmaznak, és amelyek sematikusán így ábrázolhatók: „Nomen-Ø/Gen/Adv/Postp + Nomen-Ø/Px”. Különbséget mutatnak a nyelvek abban a tekintetben (nyelvtörténetileg értelmezve), hogy milyen genitívust használnak, illetve milyen adverbialis (= localis) esetragot alkalmaznak; a birtokszó a finnugri-lapp nyelvcsoporthoz soha sem vesz fel birtokos személyjelet, míg a magyarban mindig, a többi nyelvben mindkét megoldás lehetséges.

A finnugri, a mordvin, a cseremisz és a szamojéd használja rendszeresen habitív szerkezetekben az uráli alapnyelvi **n/*ń* folytatóit a birtokos jelző jelölésére, míg a magyar a datívust kezdte el alkalmazni ugyanebből a célból, egyéb localis esetragokat pedig a finnugri – a kurlandi lív kivételével – (az allatívust, az adessívust és az ablatívust), a lapp (a locatívust), a permi (az adessívusi eredetű genitívust, az ablatívust és olykor a datívust), az osztják (a locatívust), a vogul és a szelkup pedig locatívusi névutót.

1.1. Az uráli nyelvek statikus habitív szerkezetei

Mivel az uráli nyelvekben nincsen az alapnyelvből örökölt 'habere' ige, a birtoklás tényét vagy annak hiányát a 'van, létezik', illetve 'nincs, nem létezik' igével, a birtokost az azt jelölő névszónak többnyire esetragos alakjával, a birtokot pedig gyakran birtokos személyjeles névszóval fejezik ki (Fokos 1960: 106; 1961: 68; Angere 1956: 159). A 'habere' ige hiánya miatt a legtöbb uráli nyelvben ilyen szerkezetek használatosak a birtoklás kifejezésére, például: m. *jó lov-am van*, eredetileg: 'az én jó lovam megvan, létezik', jur. *nju-die nju danjuruwa* 'der Sohn

ihres Sohnes ist vorhanden’ (Castrén–Lehtisalo 1940: 150),⁴ azaz ’a fiának fia van’ (*inu* ’Sohn’, *tañâ-* ’sein’, *-die* GenPxSg3; Castrén 1855/1974: 22, 280), osztlj. N *jor-ən andàm-ki* ’ha erőd nincs’, vog. T *näjär-Ø püw-ī ālās* ’der Kaiser hatte einen Sohn’, tkp. ’a császár fia létezett, volt’ (Fokos 1960: 106).

Kangasmaa-Minn (1993: 53) négy csoportba sorolta be a finnugor nyelvek habitív szerkezeteit:

- a) A finnségi és a lapp, amelyekben világosan elkülönül egymástól a birtokos jelzős és a habitív szerkezet (vö. Kangasmaa-Minn 1993: 47–49), például: fi. *pojann kirja* ’a fiú könyve’, fi. *pojalla on kirja* ’a fiúnak könyve van’.
- b) A volgai nyelvek, amelyek mindkét típusban ugyanazokat az esetragokat alkalmazzák a birtokos jelző és a birtokos jelölésére, és a két szerkezet a mordvinban olykor egybe is esik. Kangasmaa-Minn (1971: 258) szerint a mordvin birtokos szerkezetről némelykor csak a kontextus alapján lehet eldönteni, vajon habitív vagy birtokos jelzős-e, ha nincs igei állítmány, például: *aŋa-nŋ kolmo tejtjer-ende* ’az apának három lánya van’ ~ ’az apa három lánya’.
- c) Az ősi genitívusraggal nem rendelkező permi nyelvek és a magyar localisi (eredetű) esetragot kapcsolnak a birtokos jelzőhöz.
- d) Az obi-ugor nyelvek gyakrabban használnak ’habere’, mint ’esse’ igés szerkezetet (Kangasmaa-Minn 1993: 53; még vö. Huumoo 1995: 60–61).
- e) Kangasmaa-Minn csoportosítását kiegészítem a szamojéd nyelvekkel, amelyek legtöbbször ’van, létezik’, illetve ’nincs, nem létezik’ igét használnak a habitív szerkezetben. Az északi szamojédban inkább nominati-

⁴ Mivel a szamojéd adatok nem mindig könnyen hozzáférhetők, az értelmezést megkönnyítendő legtöbbször mellékelek szójegyzéket a példaanyaghoz.

vusi a birtokos, a birtokon jobbra nincsen személyjel, míg a déli szamojéd többnyire jelzi morfológiailag mindkét névszón a kapcsolatot.

Részben Kangasmaa-Minn (1993: 53) alapján táblázatosan bemutatom, miképpen van megformálva a birtokos az 'esse' igés habitív és a birtokos jelzős szerkezetben:

	A habitív szerkezetben	A birtokos jelzős szerkezetben
finnségi	/ elemű esetragok, genitívus	genitívus
lapp	statikus localisi esetek	genitívus
mordvin	genitívus	genitívus
cseremisiz	genitívus	nominatívus, genitívus
permi	/ elemű esetragok, nominatívus	/ elemű esetragok, nominatívus
obi-ugor	nominatívus	nominatívus, locatívus, névutó
magyar	datívus (> genitívus)	nominatívus, datívus (> genitívus)
északi szamojéd	nominatívus, genitívus	genitívus
déli szamojéd	nominatívus, genitívus, névutó	genitívus

A habitív mondatokban az egzisztenciális igei állítmányon és az alanyon kívül általában van még birtokos is (az egzisztenciális igei állítmány és a birtokos egyes nyelvekben opcionális). Ha személyes névmási birtokos esetén a birtokszóhoz birtokos személyjel csatlakozik, akkor a névmás kitétele több nyelvben nem kötelező. Az explicit módon kifejezett birtokos gyakran genitívusban áll; az obi-ugor nyelveknek nincs genitívusuk, ezért vagy nominatívust, vagy localisi esetragot, vagy localisi névutót használnak; ez utóbbi két megoldás ismeretes több más uráli nyelvben is. A volgai és a permi nyelvekben

más szerkezet is járja: a birtokszón nem feltétlenül van birtokos személyjel, de a birtokosnak ez esetben genitivusragosnak kell lennie. A finnségiben és a lappban a birtokos (a finnségi nyelvekben legalább történetileg) localisi esetben van, és a birtokszón nincs személyjel; e csoporton belül a kurlandi lív és a déli lapp kivételt képeznek: a déli lappban a birtokos genitivusban van, a kurlandi lívben pedig *n* ragot kap, ám a salisi lívben ugyanazt a localisi esetet, az adessivust használják, mint a többi finnségi nyelvben (Bartens 1996: 58–59).

Példák a fentiekre:

fi. *minu-lla on lapsi-Ø* 'ich habe ein Kind', lív *izā-n um tidār-Ø* 'der Mann hat eine Tochter';

lp. N *mu-st le mamma-Ø* 'ich habe ein Kind', lp. D *muw[Gen] mana-Ø* 'id.';

md. *eřža-n ul'i suka-zo* 'ein Erzane hat eine Hündin';

cser. [*nun-ən*] *iksāwā-št*(PxPl3) *uke* 'sie haben kein Kind', *mən-ən u knīyā-Ø ulā* 'ich habe ein neues Buch';

votj. [*mijn-am*] *nij-e van* 'ich habe eine Tochter';

zürj. *joma-len pi-is abu* 'der Zauberer hat keinen Sohn' ~ *nj-len em kujim pi-Ø* 'sie haben drei Söhne';

osztj. Vj *mā-Ø wāy-am ěntim* 'ich habe kein Geld' ~ *měn-nə wāy ěntim* 'ich habe kein Geld', Vj *mā ātim-nə sem-Ø-öy* 'bátyámnak a szeméből';

vog. T *püw-ān āl* 'sie haben einen Sohn' ~ *ük kēr-ē pil īkam* 'es ist kein einziger Hengst da, eigtl.: auch sein einer ist nicht, er hat keinen einzigen Hengst';

nn. *az apá-nak ház-a van* ~ *az apá-nak nincs ház-a*;

jur. *nébe-da tañā* 'anyja van', *matʔ néneć-aʔ šid'e má-toʔ* 'hat férfinék van két sátra', *mañ ɳamć-Ø janķū* 'nincs enni(valóm)' (vö. *nébe* 'Mutter', *tañās* 'da sein, existieren', *matʔ* 'sechs', *nénećʔ* 'Mann', *máʔ* 'Zelt, Hütte', *janķo(ś)* 'nicht dasein, nicht vorhanden sein', *mañ* 'ich', *ɳamć* 'essen', *-toʔ* PxPl3 (Lehtisalo 1956: 249, 266, 318, 321, 448, 457–458);

jen. (*modʔ*) *ne-j toneā* 'ich habe eine Frau', *ēšē-j d'agu* 'у меня нет отца' (vö. *modʔ* 'ich; я', *ne* 'Frau; женщина, жена', *toneā(ś)* '(vorhanden) sein; быть, иметься', *ese* 'Vater', *-j* PxSgI, *d'agoś* 'es gibt nicht, nicht vorhanden sein; не быть, не иметься' (Mikola 1995: 54, 148, 161, 221);

tv. *kūmā-ma eiŋu* 'ich habe ein Messer', *bađ'a-nū* 'd'anķu' 'nincs pénzünk' (vö. *kūmaa* 'kés', *-ma* PxSgI, *isa* 'van', *basa* 'pénz, vas', *d'anķuśa* 'hiányzik, nincs' (Wagner-Nagy 2002: 82, 280, 282);

szelk. *man man-ma ek* 'у меня есть дом', *mi man-wut tanga* 'у нас нет дома', *tendi-nan ira-l eŋʔ* 'у тебя муж-твой есть?', *iman miķin ira-ti cāŋŋimpra* 'у женщины мужа не было' (vö. *man* 'ich; mein', *-ma* PxSgI, *māt* 'Zelt, Hütte', *eqo* 'sein', *me* 'wir (beide, viele)', *-wut* PxPlI, *čāŋkigo* 'fehlen', *tendi* 'du Gen', *ira* 'der Alte, Onkel', *-nan* locativusi névutó, *ima* 'Frau', *miķit*, *miķin* locativusi névutó, *-ti* PxSg3 (Prokof'eva 1966: 404, Erdélyi 1969: 48, 123, 126, 129);

kam. *man nūkā-m ĩge* 'у меня есть жена' (vö. *man* 'ich-Nom/Gen', *nūke* 'Weib, Ehefrau', *-m* PxSgI, *igem* 'sein' (Donner – Joki 1944: 22, 37, 47, 64, 93, 142).

1.2. Az uráli nyelvek dinamikus habitív szerkezetei

A finn(ségi)ben a birtokos jelölésére az igei állítmány szemantikájától függően használhatók a genitivusin kívül egyéb casusragok is: ha a birtok statikus állapotáról van szó, a gentivuson kívül adessivus használható, például: fi. *minun on*

näkkä 'éhes vagyok' ~ *minulla on näkkä* 'ua.', ha a birtoklás kezdetéről van szó, akkor lehetséges az allativus is, például: *minun on näkkä* ~ *minun tulee näkkä* ~ *minulle tulee näkkä* 'éhes leszek (kb. nekem éhség van/jön)', ha a birtoklásnak vége szakad, ablativus is használható, például: *minulta häviää näkkä* 'elmúlik az éhségem (tőlem eltűnik az éhség)'. Ez azért alakult ki, mert a (ma már) genitivusi *n*-hez nem kapcsolható az ige szemantikájából fakadó mozgásirány, ezt csak az adverbialisi esetragok fejezhetik ki (Kangasmaa-Minn 1966: 43–45, 1972: 33–34, 1973: 75, 1984: 120, 1993: 47, 1999: 26–28, még vö. Huomo 1995: 57–58, 65–68). A dinamikus habitív szerkezetek megítélése annyiból problémát jelenthet, hogy a birtokszó által jelölt tárgy, fogalom stb. mozgása összefügghet a tényleges helyváltozással (vö. Alhoniemi 1975: 12, 14, 16). Hasonló, valaminek a birtokba kerülését, birtokban való létét vagy a birtokból való kikerülését többé-kevésbé következetesen jelölő szerkezetek találhatók még a mordvinban, a votjákban és a zürjénben is.

1.3. A birtokos jelző alaktana a habitív szerkezetben

Mivel az uráli nyelveknek nincs ősi 'habere' igéjük, biztosra vehető, hogy adverbialisi eszközökkel alkotott habitív szerkezet volt már az alapnyelvben is (Ravila 1965: 62; Lakó 1991: 28), ez pedig „Nomen-Dat + Nomen(-Px)” lehetett.

1.3.1. Az ősi **n* dativusragos szerkezetek

Mivel a finnségi legközelebbi rokonaiban, egyes lapp nyelvjárásokban, a mordvinban és a cseremiszen is genitivusi alakú a habitív szerkezetben a birtokos, valószínű, hogy a *pojalla on näkkä* 'a fiú éhes' szerkezet mellett használatos *pojan on näkkä* 'id.' a korábbi kifejezőmód kövülete (Itkonen 1966: 310, még vö. 268). A mai finnségi nyelvek közül már csak a lívben van dativusi esetrag, amelynek funkcióját Kettunen (1938: XLI) szerint a lett befolyásolhatta. Némelykor azonban még most is őrzi a finnségi rag egykori dativusi szerepét régies kifejezésekben, fi. *jumalan kiitos* 'Gott sei Dank', *anna kättä köyhän miehen* 'gib dem

armen Mann die Hand'. Az *n* dativusragnak hangtörténetileg el kellett volna tűnie, de funkciója megmentette (Kangasmaa-Minn 1993: 47), míg a többi finnségi nyelvben a jobbra a habitiv szerkezetben használatos, eredetileg lativusi-dativusi funkciójú *n* azért kezdett visszaszorulni, mert a finnségiben zavaró volt, hogy több *n* elemű morféma is használatos, illetőleg használatos volt, ezek pedig a genitivusi *n*, az accusativusi *n* (< **m*), a dativusi-lativusi *n*, az instructivusi *n*, a dualisi személyes névmások **n* végződése, a birtoktöbbsesítő **n* a birtokos személyjeles paradigmában, az *n* főnévképző (vö. Ravila 1941: 75–80; Itkonen 1966: 267; Laanest 1982: 169–171; Korhonen 1991: 167; Leskinen 1991: 28–29; Huumo 1995: 70; még vö. Hajdú 1981: 138; 1987: 223).

Biztos, hogy ez a (possessiv) dativusi *n* az ősfinn dativusragra megy vissza, amelynek eredetére voltaképpen három magyarázat létezik (Laanest 1982: 169–171).

1.3.2. Újabb kori dativusragokkal alakult habitiv szerkezetek

Kangasmaa-Minn (1969: 39) csak fél tucat olyan cseremiszi mondatot talált, amelyekben *lan/län* dativusrag jelöli a birtokost a habitiv mondatban, de ezeknek a fele bibliai tárgyú fordításokból való. Nyilván nem teljesen elszigetelt jelenségről lehet szó, hiszen Beke még néhány további is közöl: *kuruk-lan üšək ulo* 'a hegynek árnyéka van', *kuku-lan šədanəm büdəlš(-at) ulo* 'a kakukknak búzavetője van' (Beke 1911: 213). A magyar *nak/nek* ragos birtokos jelzőnek történetileg dativusi végződéssel történő jelölése azonban egyértelműen belső fejlemény, ennek a ragnak funkcionálisan dativus possessivus volt az előzménye, és a *ház teteje* szerkezet megelőzte a *háznak a teteje* létrejöttét (Benkő 1979: 57, 1988: 24–25, ez utóbbihoz vö. von Gabain 1950: 97). Számos nyelvben fordulnak elő olyan szerkezetek, amelyekben a dativus funkcionálisan igen közel áll a genitivushoz.

1.3.3. Az obi-ugor nyelvek vallomása

Ezekben a nyelvekben a személyes névmás dativusának birtokos névmásként egyes számú birtok esetén van szerepe a birtokos jelölésében, igaz, nem a habitiv és nem a birtokos jelzős szerkezetben, hanem állítmányként. Például osztják:

- a) *mānem* 'nekem, enyéim': „Там ма шукем! – лунас Айвой. – Ма нанс киньсена ар рэпитсум! – Антэ, манэм! – увл Кервой. ”Это моя крошка! – Говорит Мышонок. – Я больше тебя работал! – Нет, моя! – кричит Снегирь’. *Манэм* – личное местоимение 1-го лица ед. числа в форме датива, т. е. при буквальном переводе не 'моя', а 'мне'” (Kolpakova 1997: 52, 2000: 134–135).
- b) *naŋen* 'neked, tiéd', *tuvel* 'neki, övé', de: *naŋilan* 'tied', *neŋilan*: 'tieitek (du. 2)': *tam laŋki muj naŋen muj tuvel* 'эта белка или твоя, или его?'; *tam laŋket muj naŋilan muj niniŋan* 'эти белки или твои, или ваши (вас дв. ч.)?' (Steinitz 1980: 36–37).
- c) *mānem* 'nekem, enyéim', *mānew* 'nekünk, miénk' (Schmidt Éva gyűjtéséből való az alábbi dialógus): „*χōj ewi tāmə? χōj pūtīlka? χōj pūtīlka?? a-a? mānem. mānew – ſi lõpə.λ.* (A gazdasszony a kislányhoz:) – 'Kinek a lánya ez? Kinek az üvege? Kinek az üvege?? Ha-a? Az enyéim. (Majd a kislány alig hallható válaszát interpretálva:) – A miénk – (azt) mondja'” (Schmidt 1988: 319–320).

A vogulban is az osztjâkban találhatóhoz hasonló a helyzet, hiszen ugyan-csak a személyes névmások dativusi-lativusi alakja szerepel birtokos névmásként, vö. É *ānəm* 'engem, nekem, enyéim', *tawe* 'őt, neki, övé', *mēnmēn* 'minket, nekünk, miénk (du. 1.)', *mānaw* 'minket, nekünk, miénk (pl. 1.)': *nēpək ānəm* 'бумага моя', *pisal' tawe* 'ружье его', *koləŋ mēnmēn* 'дома (дв.) наши (дв.)', *sālit mānaw* 'олени наши' (Lyskova 1986: 130). Ezt a funkciót jól érzékelteti a következő déli vogul példa is: TJ *ām(ān) wan̄kā k,irt kāləŋ kāsəm ā sows* 'ich hatte keine Lust, in dem Brunnen zu sterben', 'mir kam [eigt. wurde] nicht meine Lust... zu sterben' (WV 3: 174, 252). „Az *emä•n* 'én' az *-n* névmásképzővel bővült ragtalan alak, amely egyben dativusi (lativusi) alak is, s benne az *-n* névmásképző és az *-n* lativusrag egybeolvadt” (Beke 1959: 86).

1.4. Az uráli habitív szerkezetekben használatos tranzitív igék

A finnugor nyelvekben létrejöttek 'habere' jelentésű igék, ezek forrása gyakran a 'tart; halten' jelentésű ige. A finnségiben van tranzitív ige habitív szerkezet is, például: fi. *omistaa* 'besitzen, haben': *poika omistaa kirjan* [Acc] 'der Junge besitzt ein Buch' (Angere 1956: 159).

A lapp is ismer tranzitív ige (lp. N *âdnet*, L *atnēt*, S *utnedh* 'gebrauchen, verwenden; halten') szerkezetet, például: N *âně gier*dâvâšvuodá!* 'habe Geduld mit mir!', *Laara biñjem* [Acc] *âtna* 'Lars has a dog' (Angere 1956: 159; Itkonen 1966: 309–310; Hasselbrink 1985: 1374–1375; Bartens 1989: 57–58, 2000: 122; Lakó 1991: 28; Sammallahti 1998: 98).

A cseremiszen a tranzitív ige a *kućem* 'fassen; halten; besitzen', például: *ćođra-m* [Acc] *kućem* 'ich habe einen Wald' (Beke 1998: 1086; Pusztay 2003: 272).

Az obi-ugor nyelvekben gyakori a 'habere' ige, vö. osztj. VVj *tāja- ~ tōj-*, Szur Irt Kaz stb. *tāj-* 'besitzen, haben; halten': V *lõy rj̄t tōjas* 'hänellä oli vene'; vog. T *ǵńś-*, É *ōńś-* stb. 'haben': T *šalkhân-mā-Ø āńčāst* 'répaföldjük volt' (VNGy 4: 356), É *luw ōńśi* 'er hat ein Pferd'. Ezen igék eredeti jelentése is bizonyosan 'halten, tragen' volt, vö. osztj. Trj *imi neyr̄əm tōj* 'die Frau gebar ein Kind', Trj *tāj̄əm*, Irt Kaz *tāj̄əm* 'getragen, gebraucht (Kleidungsstück, Werkzeug u. a.)' (DEWOS 1400–1401), vog. T *šupú kháltérēm n̄artīm āńčū* 'keresztül rajta híd van vetve (vetve tartatik)' (VNGy 4: 352), KL *kwān-āńśi* 'kihord (gyereket); austragen (ein Kind)' (MK 386), T *īsant ǵńśən āmānmī!* 'gedenke meiner! = behalte mich in deinem Sinn!' (WV 3: 156, 250), T *nawəwsəm kǖl k̄irt ǵńśən* 'man fing an, mich in der Stube zu halten' (WV 3: 192).

A mai magyarban 'habere' jelentésben a *bír* 'besitzen, innehaben', a *birtokol* 'id.' és a *rendelkezik vmivel* 'besitzen' igék használatosak, de a *tart* igének is van ilyen jelentése, vö. például: *lovat tart*.

A szelkupban is van a *werigo* 'halten' igének 'haben' jelentése is, vö. *kapitalistit muntik wlasť weratit* 'die Kapitalisten haben jede Macht', *man ukón aatam wueresam tiè aatam tjanga* 'я прежде держал оленей (букв. олень-мой), теперь оленей у меня (букв. олень-мой) нет' (vö. *kapitalist* 'Kapitalist', *muntik* 'ganz, völlig', *wlasť* 'Macht', *werigo* 'halten; haben; enthalten', *man* 'ich; mein', *ukon* 'früher', *ti* 'jetzt', *aat* 'Rentier', *cänkigo* 'fehlen'; Erdélyi 1969: 85, 123, 144, 234, 265, 282, 294, 297; Kim 1981: 91).

Az indogermán nyelvcsalád újlatin csoportjának némely tagjában is 'halten' > 'haben' változásnak lehetünk tanúi. Az ibériai újlatin nyelvekben a legnyilvánvalóbb ez a fejlemény: spanyolban a lat. *habere* folytatójának funkcióit nagyrészt a lat. *tenere* > sp. *tener* vette át, míg a portugálban a *ter* még a segédigei funkciókat is ellátja (Renzi–Andreose 2003: 224).

1.5. Esetleges uráli-indogermán kölcsönhatások a habitív szerkezetekben

A dativusszal (vagy localisi preposícióval, illetve postpositióval) kifejezett habitív vagy birtokos jelzős szerkezettel kapcsolatban finnugor–indogermán viszonylatban egymással homlokegyenest ellentétes vélemények és indokolhatatlan elképzelések láttak napvilágot a szakirodalomban.

2. IZAFET SZERKEZETEK AZ EGYES URÁLI NYELVCSOPORTOKBAN

Az olyan birtokos szerkezetet tekintem izafetnek, amelynek birtokosa (a jelző) főnév vagy nem személyes névmás, birtokszava (a jelzett szó) főnév, továbbá

legalább a főtagon (vagyis a birtokszón) morfológiailag (3. személyű birtokos személyjellel kifejezve) tükröződik a birtokviszony (vö. Bereczki 1992: 72). A birtokos jelző is tartalmazhat a birtokviszonyra utaló morfémát, mégpedig genitivusragot vagy annak funkcionálisan megfelelő (legalább történetileg) adverbialisi casusragot vagy névutót. Nem izafet az az uráli szerkezet, amelyben csak a birtokos jelző tartalmaz a birtokviszonyra utaló elemet, tehát például a fi. *talo-n katto-Ø* 'a ház teteje' nem az izafet képviselője, a m. *a ház-Ø tete-je* és *a ház-nak a tete-je* viszont igen.

A továbbiakban csak az izafetnek minősülő szerkezetekkel foglalkozom, mert ezek kapcsán merült fel az uralisztikában az a gondolat, hogy azon uráli nyelvekben, amelyek ismerik az ilyen birtokos jelzős szerkezetet, a velük érintkező török nyelvek hatására honosodott meg ez a konstrukció. Az egyéb birtokos jelzős szerkezetekre csak annyiban térek ki, amennyiben az izafet szerkezetekkel szembeállítva azok funkcióiról valamit megtudhatunk.

Bereczki (1983: 65, 1984: 308), aki a legtöbbet foglalkozott ezzel a kérdéssel, a volgai és a permi nyelveket, valamint a magyart említi olyanként, amelyek alkalmazzák az izafet szerkesztésmódot. Simonyinak (1914: 139) arról is volt tudomása, hogy e szerkezet előfordul a vogulban és az osztjákban is, és ezzel lényegében helyesnek minősül Beke felismerése, aki elsőként vizsgálta ezt a problémát, hogy az izafet, ha nem is általános jelleggel, de a finnségi és a lapp kivételével a finnugor nyelvek mindegyikében ismert (Beke 1914–1915: 21, még vö. Bartens 2000: 119–120). Most pedig vegyük szemügyre, mi a helyzet az egyes uráli nyelvekben vagy nyelvcsoportokban.

2.1. A volgai nyelvek

2.1.1. Ha a mordvinban a főnévi birtokos jelző genitivusragos, akkor a birtokszó gyakran tartalmaz birtokos személyjelet (Bartens 1999: 105), például: *E kudo-nok práa-zt*, *M kuda-ńka-ń prá-sna* 'a házunk tetője' (Keresztes 1990: 75).

De az is lehetséges, hogy a genitivusragos birtokost birtokos személyjel nélküli birtokszó követi, például: *kiska-ń śelme-Ø* 'глаз собаки', *kolboz-oń mašina-Ø* 'машина колхоза', *ćora-ń vajgeł-Ø* 'голос мужчины' (Cygankin 1978: 38–39).

2.1.2. A cseremiszbén „[á]ltalában véve a birtokviszonyban a genitivusban álló birtokos után következik a harmadik személyű birtokraggal ellátott birtok” (Beke 1911: 183), például: *wätə-n marə-žə* 'der Ehemann der Frau', *ača-n eryə-žə* 'the father's son' (Bereczki 1984: 308), de hiányozhat is a birtokos személyjel, például: *šakar-ən kiðə-šte-Ø* 'in Šakars Hand' (Alhoniemi 1993: 50).

2.2. A permi nyelvek

2.2.1. A votjákban ha a főnévi birtokos birtokviszony jelölésére alkalmas esetraggal van ellátva, akkor a birtokszó gyakran tartalmaz birtokos személyjelet (vö. Vahrušev 1970: 87, 99), amely csak bizonyos szűk szemantikai kategóriába tartozó főnevek esetében maradhat el, mégpedig főleg azoknál, amelyek az ember valamilyen szerves tartozékait (rokonságának tagjait, testi és lelki alkotóelemeit, társadalmi csoportjait) jelölik (Vahrušev 1970: 100–101; Bartens 1999: 119). Ha a birtokviszony a birtokszón birtokos személyjellel jelölve van, a birtokos általában csak akkor lehet nominativusban, ha az névmás. Például: *džetis-len pi-ez* 'сын учителя' (Vahrušev 1970: 86) ~ *šed poški-Ø pij-ez* 'rantapääskyn poikanen' (Kangasmaa-Minn 1993: 52), *kol'a-len miłkił-Ø* 'настроение Николая' (Vahrušev 1970: 86).

2.2.2. A zürjénben ha a főnévi birtokos birtokviszony jelölésére alkalmas esetraggal van ellátva, akkor nyelvjárásonként eltérő mértékben teszik ki a birtokos személyjelet (Sel'kov 1967: 51; Bartens 1999: 95, 118–119), és gyakori a birtokos személyjel nélküli birtokszó akkor is, ha genitivusi főnév és genitivusi vagy nominativusi névmás a birtokos (Bartens 1999: 93, 95, 118–119). Ha a birtokviszony a birtokszón birtokos személyjellel jelölve van, akkor a főnévi birtokos rendszerint nominativusban van (Fokos-Fuchs 1962: 74).

- a) A birtokviszony csak a személyjeles birtokszón látható, például: *katē-Ø žugi-as* 'in Kätchens Schlinge' (Fokos-Fuchs 1962: 74).
- b) Az is lehetséges egyes nyelvjárásokban, hogy a birtokviszony nincs jelölve sem a birtokos jelzőn, sem a birtokszón, például: *katē-Ø žugi-e-Ø* 'in Kätchens Schlinge' (Fokos-Fuchs 1962: 74).
- c) A birtokos jelző jelölt, mert fókuszban van (Lytkin 1955: 140–141), de a birtokszón vagy van, vagy nincs birtokos személyjel, például: *saldatjos-len jurjas-is* 'a katonák feje' (Bereczki 1983a: 214) ~ *vengerskej narod-len prazdník-Ø* 'праздник венгерского народа' (Serebrennikov 1955: 12–13).

2.3. Az obi-ugor nyelvek

2.3.1. Ha az osztjákban főnév a birtokos, akkor az legtöbbször jeletlen, a jelzett szó olykor felveszi a 3. sz. birtokos személyjelet.

- a) Ha egyáltalán jelölve van a birtokviszony, akkor az legtöbbször csak a birtokszón lévő 3. személyű birtokos személyjellel történik, amely a birtokost állítja fókuszba (az északi osztjákra vö. Nikolaeva 1999: 367), ha azonban a birtok többes számú, rendszerint az abszolút paradigma számjele és nem a birtokos paradigma számjele jelöli ezt, például: Vj *rät-Ø ɣɣ-əl* 'az öregember feje' (Honti 1982: 155), Tra *törəm-Ø äj päɣ-əl* 'az isten kisebbik fia', de vö. Tra *kâr-Ø sōɣa-t, nâwi-t* 'a rének bőre, húsa' (tkp. a rén bőrok, húrok), Szal *ämpam-Ø sēj-ət* 'a kutyám hangja', de vö. Szal *petux-Ø pōjtanɣ-ət* 'a kakas szárnyai', Serk *ma wšēm-Ø ij šup-ət* 'városom egyik fele', Kaz *mɣpær-Ø pänt-əl-a* 'a medve nyomára', *χänti ɣø-Ø, χänti ne-Ø wɣlæps-əl* 'az osztják férfi és az osztják nő élete', Kaz *ašəm-Ø jaj-aa* (a birtokos paradigma többesjelével) 'apám bátyjai', de vö. Kaz *ašəm-Ø jaj-ət* (az abszolút paradigma többesjelével) 'id.' (Honti 1984: 90), DN *tāras-Ø wāɣ-ət* 'das Geld des Kaufmannes' (Karjalainen–Vértes 1964: 17).

- b) Gyakoribb az az eset, amikor a főnévi birtokos jelzős szerkezetben a főtag nem kap birtokos személyjelet, például: Vj *ni-Ø poĩmka-Ø* 'a nő cipője', Tra *kõrəŋ wājəy-Ø wāłtə tǣjəj-Ø-a* 'a jávorszarvas lakhelyére', Serk *wǣ-Ø kattəŋ-Ø-a* 'a város kikötőjéhez', Kaz *mǣpər-Ø jəš-Ø* 'a medve útja' (Honti 1984: 90).
- c) Nincs genitívus, de ritkán az *n* elemű locativusrag szerepelhet ilyen funkcióban, tehát a főnévi vagy névmási birtokos jelző locativusragos lehet; ilyenkor a főnévi birtokos jelző birtokszaván lehet birtokos személyjel, de ekkor sem kötelező, míg a személyes névmási birtokos jelző birtokszaván mindig van, például: Vj *mā ātīm-nə sem-Ø-öy* 'bátyámnak a szeméből' (Honti 1982: 137), DN *tāras-na-t̥ wǣχ-ət* 'das Geld des Kaufmannes' (Karjalainen–Vértés 1964: 17), Vj *jǫy-ən-pə köt-əl* 'az ő keze is' (Honti 1982: 155), Tra *tāras-nə jēŋk-Ø-a* 'a tenger vizébe' (Honti 1978: 136, 138).

2.3.2. A vogulban csak a nominativusi (azaz alapalakban lévő) névszó szerepelhet birtokos jelzőként; a szerkezet fő tagja csak akkor vesz fel birtokos személyjelet, ha a birtokos ki van emelve, fókuszba van állítva (Rombandeewa 1973: 64), például: É *ātām-Ø wil't-Ø* 'лицо отца' (Rombandeewa 1973: 64), *lū-Ø puŋk-ä* 'a ló feje' (Fokos 1960: 106), *χār-ōjka-Ø puki-te* 'der Bauch des Renstiers', *ūl'pa-Ø tal'χ-e* 'der Wipfel der Zirbelkiefer' (Kálmán 1976: 65).

2.3.3. A magyar irodalmi nyelvben kötelező jelleggel kap a nem személyes névmási birtokos jelzős szerkezet főtagja, azaz a birtokszó egyes számú 3. személyű személyjelet, például: *a ház-Ø tete-je ~ a ház-nak a tete-je*.

⁵ A *tāras-na-t* 'des Kaufmannes' *-na-t* eleme a locativus *nə* ragjából és az abszolút paradigma *t* többesjéléből áll (erről a kérdésről l. Fokos-Fuchs 1967: 3, még vö. Karjalainen–Vértés 1964: 265–267 és Honti 1992: 264, 1993: 136–137).

2.4. A szamojéd nyelvek

A szamojéd birtokos szerkezetekre vonatkozóan csak gyér utalásokat találtam a szakirodalomban. Ezek szerint e nyelvekben a birtokos jelző rendszerint genitivusban áll (szelkup nyelvjárásokban a genitivusragos szerkezet helyett lehet névutós is), ez fejez ki ténylegesen birtoklást. Ha azonban a birtokos jelzőnek nominativusi az alakja, akkor valamilyen tulajdonságot (pl. színt, méretet) jelöl (Tereščenko 1956: 63, 1962: 83, 1967: 236). Meg kell azonban jegyezni, hogy a genitivusrag eltűnőben van az északi szamojéd nyelvekben (l. Joki 1971: 1–4).

2.4.1. Jurák: *tī-Ø jā-Ø* (= *tījā*) 'олений суп (т. е. суп из оленины)', „Сочетание я 'суп' со словом *ты* 'олень' в форме родительного падежа (*ты* 'я) имело бы совершенно иное значение: 'суп для оленя'” (Tereščenko 1956: 63).

„бессуффиксальная форма родительного падежа
řa harad 'деревянный дом' *řah hadeř* 'смола дерева'” (Tereščenko 1962: 83);

még vö. *řaerad-Ø ina-Ø* 'луч солнца' (Vahrušev 1970: 96–97), *ina-kan meti-da* 'упряжные олени моего старшего брата (букв. брата-моего упряжные-его)' (Kim 1990: 101). (Vö. *ня* 'дерево', *харайд* 'дом', *řādīř* 'Нарз', *хаер* 'д' 'солнце', *иня* 'ремень, веревка, вожжа', *ня* 'брат, сестра', *мэта* 'употребляемый [→ олень]' [Lehtisalo 1956: 177; Tereščenko 1965: 145, 272, 335, 508, 721, 746].)

2.4.2. Jenyiszjeji: *keđer-* 'koba-*ša* 'шкура дикого оленя', *abā-ni page-Ø* 'паница моей старшей сестры' (Kim 1990: 101), vö. *keže* 'wildes Rentier', *koba* 'Haut, Pelz, Fell', *oba* 'ältere Schwester', *page* 'Kleid, Panitza' (Mikola 1995: 83, 117, 120, 179).

2.4.3. Tavgi: „В изафетных конструкциях нганасанского языка наблюдается изменение структуры – посессор употребляется не в форме

генитива, а в форме номинатива” (Kim 1990: 101), például: *ninimə-Ø koru-tu* ’дом моего старшего брата (букв. старший брат-мой дом-его)’, még vö. *desi-nə baŋ-Ø* ’собака моего отца’ (Kim 1990: 101), ez azonban valószínűleg annak köszönhető, hogy a genitivus a taggiban visszaszorulóban van, bizonyos esetekben azonban még találkozni vele (l. Tereščenko 1979: 76–77, még vö. Joki 1971: 1–4). A Tereščenko által közölt birtokos szerkezetekben a birtokszó mindig birtokos személyjel nélkül szerepel, például: *nĭ-Ø ɲoʃbuo-Ø* ’голова женщины’ (Tereščenko 1979: 76, még vö. 77–78), vö. *nini* ’старший брат’, *-mə PxSg1, koru* ’Haus’, *desi* ’отец’, *-nə GenPxSg1, bāŋ* ’Hund’, *bé* ’Weib’, *~aewúa* ’Kopf’ (Castrén 1855/1974: 43, 49, 68, 86; Tereščenko 1966: 423; Helimskij 1994: 127; Wagner-Nagy 2002: 82).

2.4.4. *Kamasz: kudā(j)-Ø ŋie-t* ’Gottes Tochter’ (Donner–Joki 1944: 132), *koptu-n dugan-də* ’die Verwandten des Mädchens’ (Künnap 1971: 58; Kim 1990: 101), vö. *kudaj* ’Gott’, *nū* ’Sohn, Knabe, Junge’, *koptə* ’Mädchen’, *tugan* ’Vetter, Kusine, Verwandte’, *-n Gen. -t, -də PxSg3* (Donner–Joki 1944: 33, 48, 74, 129, 138, 195).

2.4.5. „В селькупском языке почти каждый диалект занимает особое положение в отношении изафетных конструкций. Язык тазовских и енисейских селькупов наиболее »скуп« на изафет. В остальных диалектах изафетные конструкции применяются шире, а у чумылькупов и шёшкупов наблюдается преимущественное использование посессора, оформленного локативным формантом *-nan*, ср.:” *äsä-ni māt-Ø* ’чум моего отца’, *oppo-n tibiqun-di* ’муж сестры (букв. сестры муж-ее)’, *nénāndi-nan i-di* ’сын твоей сестры’ (Kim 1990: 101–102), vö. *esj* ’Vater’, *-ni GenPxSg1, māt* ’Zelt’, *apə* ’ältere Schwester’, *tipie-kum* ’mansperson’, *-di PxSg3, néŋ* ’Schwester’, *-ndi GenPxSg2, ija* ’Kind, Sohn’ (Castrén–Lehtisalo 1960: 9; Erdélyi 1969: 35, 41, 126, 141).

3. AZ IZAFET SZERKEZET KIALAKULÁSA

Ennek a kérdésnek nincs ugyan nagy irodalma, de mégis legalább háromféle nézetre bukkanhatunk benne. Vannak, akik alapnyelvi eredetűként valószínűsítik (Hajdú, Benkő), más belső fejleménynek tekinti (Fokos), megint mások a török nyelvekkel kialakult kapcsolatokra vezetik vissza legalábbis a volgai és a permi nyelvcsoporthoz, valamint a magyarban (Beke, Bereczki, Rédei). A szamojéd izafet szerkezettel kapcsolatban nem találkoztam az eredetet feszegető feltevésekkel.

A genitívust ismerő permi és volgai nyelvekben is állhat a birtokos jelző nominatívusban, míg az ugor nyelvekben eredetileg is ez (volt) a helyzet. Az én feltevéseim szerint belső szükségyszerűség is hozzájárulhatott az izafetizmus kialakulásához: a possessív viszony tagjai közti szintaktikai kapcsolatot morfológiai módon kellett jelölni, amely lehetett vagy a birtokos jelzőn lévő genitívusrag (ha volt), vagy a birtokviszony jelölésére alkalmas egyéb elem (adverbialis esetrág vagy névutó), vagy a jelzett szóhoz (a birtokszóhoz) csatolt birtokos személyjel. Ám nemcsak esetrágos névszó állhatott birtokos jelzőként, hanem ragtalan (nominatívusi) főnév is, és ilyenkor szükségessé válhatott a birtokos hangsúlyozása, topikalizálása, amelynek egyik eszköze a birtokos megnevezése, a másik az anaforikus birtokos személyjel kitétele, ezért az izafet szerkezet akár alapnyelvi kori is lehet, amint erről Hajdú (1987: 222–223) világosan szólt (ehhez még vö. Benkő 1979: 57; 1988: 24–25).

Az ugor alapnyelvben nem volt genitívus, esetraggal nem volt egyértelművé tehető, melyik elem a birtok és melyik a birtokos jelző a birtokos szerkezetben. Az ugor nyelvek azért alakíthatták ki vagy őrizhették meg az izafet szerkezetet, mert az uráli alapnyelvből örökölt genitívusrag eltűnt, és szükség volt a birtokos szerkezetekben, legalábbis bizonyos, félreértésekre alkalmas adó esetekben a grammatikai viszony tükröztetésére, a birtokos kiemelésére, topikalizálására. Ezt elősegíthette a személyes névmási birtokos jelzős szerkezet analógiája is, Fokos szavaival: „Az *ő báza* féle szerkezetek mintájára alakultak

azután az *apám báza* féle szerkezetek” (Fokos 1939: 16). Az ugor, a permi és a volgai nyelvek izafet szerkezetét Beke a volgai török nyelvek hatásával magyarázta (1914–1915: 21–27), Bereczki (1983a: 214, 1992: 72, 1993: 512) is ezt tette a permi és a volgai nyelvek vonatkozásában, míg a magyar esetében valamikor lehetségesnek vélte azt is, hogy ez „belső fejlődés eredménye is lehet” (Bereczki 1983b: 65). Rédei (1980: 86) szerint ez a szerkezet a cseremiszből csuvas, a votjákban pedig tatár eredetű; ennek a nézetnek a háttérében csak az állhat, hogy a finnugor és török nyelvek ismerik ezeket, és a két-két nyelv beszélői többé-kevésbé szimbiozisban élnek. A permi és a volgai nyelvekben is állhat a birtokos jelző nominativusban, vagyis nemcsak genitivusban, így itt is belső szükségszerűség is hozzájárulhatott az izafetizmus kialakulásához.

A finnugor nyelvek egy részében jelentkező izafet török eredete mellett érvként az szolgál, hogy a törökséggel kapcsolatba nem került finnségi és lapp nem ismeri (Beke 1914–1915: 21). Így persze – ha nem fogadom el a török hatásnak ebben is állítólagosan kizárólagos szerepét – arra a kérdésre is választ kellene találnom, a nyelvcsalád legnyugatibb tagjaiban miért nem találkozunk vele. Ennek magyarázatát én a genitivusrag megőrzésében vélem felfedezni, amely körülmény elégséges, de nem szükségszerű oka annak, hogy a szerkezet a legnyugatibb csoportban ismeretlen. A többi uráli nyelvben sem teljesen általános az izafet, az egyetlen kivétel a magyar, de éppen ez az az uráli nyelv, amely a legrövidebb ideig volt kapcsolatban török nyelvekkel. Akár uráli alapnyelvi eredetű az izafet, akár az egyes nyelvcsoportok vagy nyelvek életében jelent meg, merő véletlennek mégsem merném minősíteni, hogy éppen ezekben a nyelvekben ismeretes, mégpedig azért nem, mert az intenzív törökségi kapcsolatok stimulálóan hathattak vagy az eredeti izafet szerkezet megőrzésére, vagy a belső szükségszerűség által kiváltott fejlődési tendencia megerősödésére. Tehát nem utasítom el az uráli–törökségi kapcsolatok esetleges szerepét, de nem is látom döntőnek. Én inkább arra hajlok, hogy az uráli nyelvek izafet szerkezete belső változások eredménye, sőt talán alapnyelvi kori lehet, nem pedig idegen minta átvétele.

4. ÖSSZEGZÉS

4.1. Az uráli „Nom-Dat + Nom-PxSg3” és „Pron-Dat + Nom-Px” habitív szerkezetek történeti hátterének, eredetkérdésének vizsgálata során több alkalommal is felmerült, hogy esetleg a szomszédos indogermán nyelvek játszottak ebben szerepet, miként az ellentétes irányú hatás lehetősége is szóba került. Úgy tűnik azonban, hogy a ’habere’ ige csak viszonylag későn jelent meg mind az indogermán, mind az uráli nyelvekben, és eredetileg ’esse’ igés szerkezeteket alkalmaztak, ezért a két nyelvcsalád e szerkezeteit egymástól függetlennek kell tartanunk.

4.2. Az előzőkben többször is volt szó arról, hogy az uráli nyelvekben – a magyar kivételével – a birtokos szerkezetben nem kötelező a birtokos megjelölése birtokos személyjellel, ha ez megtörténik, akkor annak topikalizáló funkciója van; az izafet szerkezetet alternative alkalmazó uráli nyelvek közül a következőkről mondták ki ezt *expressis verbis*: a mordvinról Keresztes (1990: 75), a votjákról Vahrušev (1970: 85), a zürjénről Serebrennikov (1955: 12–13), az osztjákról Nikolaeva (1999: 367), a vogulról Rombandeeva (1973: 64), a szamojéd-ról Kim (1990: 101). Mivel a magyarban kötelező a birtokos személyjel kitétele, mondhatni, következetesebb a török nyelveknél a birtokos illetén való jelölésében, vagyis a magyar az ideális izafetes nyelv. Az is az uráli nyelvek spontán fejleménye mellett szól, hogy nem mindegyikük él vagy ezer éve török nyelvek szoros szomszédságában (a magyar esetében ez különben is történelmi távlatból tekintve csak villanásnyi epizód volt). Ebből a szempontból az is figyelmet érdemel, hogy olyan európai indogermán nyelvekben is találkozunk izafetnek minősíthető szerkezettel, amelyeknek nem voltak török kapcsolataik; ilyenek a germán nyelvek és az olasz. Az uráli nyelvek nagy részének vannak ugyan törökségi szomszédai, de azoknak az izafet megőrzésében vagy kialakulásában legfeljebb impulzusadó mellékszerepük lehetett. A finnégiben és a lappban nem őrződött meg (vagy nem következett be) az ily módon való topikalizálás, bár kétségtelenül megőrződhetett (bekövetkezhetett) volna, ehelyett – legalábbis a finnben – a genitivusragos birtokos rendszerint nagyobb nyomatékot kap.

SZAKIRODALOM

- Alhoniemi, Alho 1975. Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista. *Sananjalka* 17: 5–24.
- Alhoniemi, Alho 1993. *Grammatik des Tscheremisschen (Mari). Mit Texten und Glossar*. Hamburg.
- Angere, Johannes 1956. *Die uralo-jukagirische Frage. Ein Beitrag zum Problem der sprachlichen Urverwandschaft*. Stockholm.
- Bartens, Hans-Hermann 1989. *Lehrbuch der samischen (lappischen) Sprache*. Hamburg.
- Bartens, Raija 1996. Die positive und negative Existentiale in den finnisch-ugrischen Sprachen. *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge* 14: 58–97.
- Bartens, Raija 1999. *Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys*. Mémoires de la Société Finno-ougrienne 232. Helsinki.
- Bartens, Raija 2000. *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys*. Mémoires de la Société Finno-ougrienne 238. Helsinki.
- Beke Ödön 1911. *Cseremiszi nyelvtan*. Finnugor Füzetek 16. Budapest.
- Beke Ödön 1914–1915. Türkische Einflüsse in der Syntax finnisch-ugrischer Sprachen. *Keleti Szemle* 15: 1–77.
- Beke Ödön 1959. A manyisi birtokos dativus. *Nyelvtudományi Közlemények* 61: 86–89.
- Beke Ödön 1998. *Mari nyelvjárási szótár (Tscheremissisches Dialektwörterbuch). IV*. Bibliotheca Ceremissica. Tomus IV/4. Szombathely.
- Benkő Loránd 1979. Über die Bezeichnung des ungarischen Possessivattributs. In: Gläser, Ch.–Pusztay János (Hrsg.): *Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Band 12. Wiesbaden, 57–64.
- Benkő Loránd 1988. A magyar birtokos jelzős szerkezet jelölésének történetéből. *Magyar Nyelv* 84: 24–31.
- Bereczki Gábor 1983a. A Volga–Káma-vidék nyelveinek areális kapcsolatai. In: Balázs János (szerk.): *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Budapest, 207–236.
- Bereczki Gábor 1983b. A török nyelvek hatása a magyarra. *Mémoires de la Société Finno-ougrienne* 185: 59–72.
- Bereczki Gábor 1984. Die Beziehungen zwischen den finnougriischen und türkischen Sprachen im Wolga-Kama-Gebiet. *Nyelvtudományi Közlemények* 86: 307–314.
- Bereczki Gábor (1992), Türkische Züge in der Struktur des Syrjänischen und ihr Ursprung. In: Derék, Pál–Riese, Timothy–Sz. Bakró-Nagy, Marianne–Hajdú, Péter (Hrsg.): *Festschrift für Károly Rédei zum 60. Geburtstag – Emlékkönyv Rédei Károly 60. születésnapjára*. Wien–Budapest, 71–76.
- Bereczki Gábor 1993. The Character and the Scale of Turkic Influence on the Structure of Finno-Ugric Languages. In: Brogyanyi, Bela–Lipp, Reiner (eds.): *Comparative-Historical Linguistics: Indo-European and Finno-Ugric*. Current Issues in Linguistic Theory. 97. Amsterdam–Philadelphia. 509–519.

- Castrén, M. Alexander 1855/1974. *Wörterverzeichnisse aus den samojedischen Sprachen. Samojedisch-deutsch, deutsch-samojedisches*. St. Petersburg–Kopenhagen.
- Castrén, M. A. – Lehtisalo, T. 1940. *Samojedische Volksdichtung gesammelt von M. A. C. herausgegeben von T. L.* Mémoires de la Société Finno-ougrienne 83. Helsinki.
- Cыганкин, Д. В. [Цыганкин, Д. В.] 1978. *Грамматические категории имени существительного в диалектах эрзя-мордовского языка (определенности-неопределенности и притяжательности)*. Саранск.
- DEWOS = Steinitz 1966–1993.
- Donner, Kai – Joki, Aulis, J. 1944. *Kamassisches Wörterbuch nebst Sprachproben und der Hauptzügen der Grammatik*. Lexica Societatis Fenn-Ugricae VIII. Helsinki.
- Erdélyi István 1969. *Selkupisches Wörterverzeichnis. Tis-Dialekt*. Budapest.
- Erdődi József – Sz. Kispál Magdolna 1973. *Nyelviünk finnugor (uráli) alak- és mondatnani sajátosságai*. Finnugor Jegyzetek XX. Budapest.
- Fokos Dávid 1939. Finnugor-török mondatnani egyezések. *Magyar Nyelvőr* 68: 13–19.
- Fokos Dávid 1960. Etimológiai, jelentéstani és szintaktikai adalékok. *Nyelvtudományi Közlemények* 62: 101–111.
- Fokos Dávid 1961. Uráli és altaji összehasonlító szintaktikai tanulmányok. *Nyelvtudományi Közlemények* 63: 63–81.
- Fokos-Fuchs D. R. 1962. *Rolle der Syntax in der Frage nach Sprachverwandschaft mit besonderer Rücksicht auf das Problem der ural-altaischen Sprachverwandschaft*. Ural-Altäische Bibliothek 11. Wiesbaden.
- von Gabain, Annemarie 1950. *Alttürkische Grammatik*. Leipzig. – Idézve Rocchi 2003 alapján.
- Hajdú Péter 1981. *Az uráli nyelvészet alapkérdései*. Budapest.
- Hajdú Péter 1987. Die uralischen Sprachen. In: Hajdú Péter – Domokos Péter: *Die uralischen Sprachen und Literaturen*. Budapest–Hamburg, 21–450.
- Hasselbrink, Gustav 1985. *Südlappisches Wörterbuch. Grammatik und Wörterbuch*. Schriften des Instituts für Dialektforschung und Volkskunde in Uppsala. Ser. C:4. Band III. Uppsala.
- Honti László 1978. Tromagani osztják szövegek. *Nyelvtudományi Közlemények* 80: 127–139.
- Honti László 1982. Vasjugáni osztják szövegek. *Nyelvtudományi Közlemények* 84. 121–164.
- Honti László 1984. *Chestomathia Ostiaca*. Budapest.
- Honti László 1992. Morphologische Merkmale des nominalen Prädikats in einigen uralischen Sprachen. *Linguistica Uralica* 28: 262–271.
- Honti László 1993. A névszói állítmány alaktana az osztjákban. In: Sz. Bakró-Nagy Marianne – Szij Enikő (szerk.): *Hajdú Péter 70 éves*. Budapest. 135–142.
- Honti László 2007. A birtoklás kifejezésének eszközei az uráli nyelvekben szinkrón és diakrón szempontból. *Nyelvtudományi Közlemények* 104: 7–56.
- Itkonen, Erkki 1966. *Kieli ja sen tutkimus*. Universitas 4. Helsinki.
- Joki, Aulis J. 1971. Über das Element *n* in der samojedischen Deklination. *Finnisch-ugrische Forschungen* 39: 1–17.
- Kálmán Béla 1976. *Chestomathia Vogulica*. Budapest.

- Kangasmaa-Minn, Eeva 1966. Adverbiaalisesta genetiivistä. *Sananjalka* 8: 39–63.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1969. *The Syntactical Distribution of the Cheremis Genitive. II.* Mémoires de la Société Finno-ougrienne 146. Helsinki.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1972. Genetiivin funktioista. *Sananjalka* 14: 27–35.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1971. Verbaalilauseen perusrakenteesta. *Virittäjä*. 255–262.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1973. Genitiv und Lativ, Adjektiv und Plural. *Finnisch-ugrische Forschungen* 40: 74–87.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1984. On the Possessive Constructions in Finno-Ugric. *Nyelvtudományi Közlemények* 86: 118–123.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1993. Suomalais-ugrilaiset omistussuhteet. In: Saarinen, Sirkka – Luutonen, Jorma – Herrala, Eeva (toim.): *Systeemi ja poikkeama. Jublakirja Albo Alboniemen 60-vuotispäiväksi 14. 5. 1993*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. Turku, 46–54.
- Kangasmaa-Minn, Eeva 1999. *Mitä tulikaan sanotuksi. Omakobtaisia kielitieteellisiä oivalluksia*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 61. Turku.
- Kannisto, Artturi – Liimola, Matti 1956. *Wogulische Volksdichtung gesammelt und übersetzt von A. K. bearbeitet und herausgegeben von M. L. III. Band. Märchen.* Mémoires de la Société Finno-ougrienne 111. Helsinki. = WV 3.
- Karjalainen, K. F. – Vértés Edit 1964. *Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten.* Mémoires de la Société Finno-ougrienne 128. Helsinki.
- Keresztes László 1990. *Chrestomathia Morduinica*. Budapest.
- Kim, A. A. [Ким, А. А.] 1981. Habeo-конструкции в селькупском языке. In: Denning, R. F. – Morev, Ju. A. (szerk.) [Деннинг, Р. Ф. – Морев, Ю. А. (отв. ред.)]: *Языки и топонимия*. Томск, 90–94.
- Kim, A. A. [Ким, А. А.] 1990. Выражение посессивности в самодийских языках. In: Fedjunëva, G. V. (szerk.) [Федюньева, Г. В. (отв. ред.)]: *Материалы VI международного конгресса финно-угроведов. Том 2*. Москва, 100–102.
- Kolpakova, N. N. [Колпакова, Н. Н.] 1997. Некоторые особенности выражения посессивных отношений в угорских языках. In: Dubrovina, Z. M. (szerk.) [Дубровина, З. М. (отв. ред.)]: *Вопросы финно-угорской филологии*. Выпуск 6. Санкт-Петербург, 51–61.
- Kolpakova, N. N. [Колпакова, Н. Н.] 2000. Некоторые особенности выражения посессивных отношений в угорских языках. In: Suviženko, L. I. (szerk.) [Сувиженко, Л. И. (отв. ред.)]: *Кафедра финно-угорской филологии. 75 лет. Избранные труды*. Санкт-Петербург, 134–141.
- Korhonen, Mikko 1991. Remarks on the structure and history of the Uralic case system. *Journal de la Société Finno-ougrienne* 83: 163–180.
- Laanest, Arvo 1982. *Einführung in die ostsee finnischen Sprachen*. Hamburg.
- Lakó György 1991. *A magyar mondat szerkezet finnugor sajtáságai*. Az Uralisztikai Tanszék Kiadványai. 2. Pécs.
- Lehtisalo, T. 1956. *Juraksamojedisches Wörterbuch*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XIII. Helsinki.

- Leskinen, Juha 1991. Historiallisen lauseopin ongelmia instruktiivisineiston valossa. *Virittäjä* 25–32.
- Lyskova, N. A. [Лыскова, Н. А.] 1986. Именное сказуемое в обско-угорском предложении (на материале северных диалектов хантыйского и мансийского языков). *Советское финно-угроведение* 22: 128–137.
- Lytkin, V. I. (szerk.) [Лыткин, В. И. (отв. ред.)] 1955. *Современный коми язык. Учебник для высших учебных заведений. Фонетика, лексика, морфология*. Сыктывкар.
- Mikola Tibor 1995. *Morphologisches Wörterbuch des Enzischen*. Studia Uralo-Altaica 36. Szeged. MK = Munkácsi-Kálmán 1986.
- Munkácsi Bernát 1896. *Vögl népköltési gyűjtemény. IV. kötet*. Budapest. = VNGy 4.
- Munkácsi Bernát – Kálmán Béla 1986. *Wöglisches Wörterbuch*. Budapest. = MK.
- Nikolaeva, Irina 1999. Object agreement, grammatical relations, and information structure. *Studies in Language* 23: 331–376.
- Nikolaeva, Irina 2002. The Hungarian external possessor in a European perspective. In: Blokland, Rogier – Hasselblatt, Cornelius (eds): *Finn-Ugrians and Indo-Europeans: Linguistic and Literary Contacts*. Studia Fenno-Ugrica Groningana 2. Maastricht, 272–285.
- Prokof'eva, E. D. [Прокофьева, Е. Д.] 1966. Селькупский язык. In: Lytkin–Majtinskaja 1966: 396–415.
- Pusztay János 2003. A mari nyelv mezei-keleti irodalmi változatának rövid nyelvtana. In: Kuznecova, Margarita: *Mari-magyar szótár*. Szombathely, 261–272.
- Ravila, Paavo 1941. Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. *Finnisch-ugrische Forschungen* 27: 1–136.
- Ravila, Paavo 1965. Sentence structure. In: Collinder, Björn 1965: *An Introduction to the Uralic Languages*. Berkeley–Los Angeles, 61–64.
- Rédei Károly 1978. *Chrestomathia Syrjænica*. Budapest.
- Rédei Károly 1980. [Diskussionsbeitrag]. In: Ortutay Gyula (red.): *Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum Budapestini habitus anno 1975. Pars II*. Budapest, 85–87.
- Rédei Károly [Hrsg.] 1988. *Uralisches Etymologisches Wörterbuch. Band I–II. Finnisch-permische und finnisch-wolgaische Schicht. Ugrische Schicht*. Budapest–Wiesbaden. = UEW.
- Renzi, Lorenzo – Andreose, Alvise 2003. *Manuale di linguistica e filologia romanza*. Bologna.
- Rocchi, Luciano 2003. Il sintagma possessivo marcato turco: conservazione o innovazione? *Incontri Linguistici* 26: 191–202.
- Rombandeeva, E. I. [Ромбандеева, Е. И.] 1973. *Мансийский (вогульский) язык*. Москва.
- Sammallahti, Pekka 1998. *The Saami Languages. An Introduction*. Käräsjohka.
- Schmidt Éva 1988. Az északi osztják birtokos névmásokról. In: Domokos Péter – Pusztay János (szerk.): *Berecki Emlékönyv (Berecki Gábor 60. születésnapjára)*. Urálistikái tanulmányok 2. Budapest, 319–324.
- N. Sebestyén Irén 1957. Die possessiven Fügungen im Samoiedischen und das Problem des uralischen Genitivs (I.). *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 7: 41–71.

- Sel'kov, N. N. [Сельков, Н. Н.] 1967. *Современный коми язык. Часть вторая. Синтаксис.* Сыктывкар.
- Serebrennikov, B. A. [Серебренников, Б. А.] 1955. О взаимодействии языков (проблема субстрата). *Вопросы языкознания* 1: 7–25.
- Simonyi Zsigmond 1914. *A jelezők mondattana. Nyelvtörténeti tanulmány.* Budapest.
- Steinitz, Wolfgang (Hrsg.) 1966–1993. *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache.* Berlin. = DEWOS.
- Steinitz, Wolfgang 1980. Хантыйский (остяцкий) язык. In: Steinitz, Wolfgang: *Beiträge zur Sprachwissenschaft und Ethnographie. Ostjakologische Arbeiten. Band IV.* Akadémiai Kiadó–Akademie-Verlag–Mouton, Budapest–Berlin–Den Haag, 5–62.
- Tereščenko, N. M. [Терещенко, Н. М.] 1956. *Материалы и исследования по языку ненцев.* Москва–Ленинград.
- Tereščenko, N. M. [Терещенко, Н. М.] 1962. О выражении посессивных отношений в самодийских языках. In: Lytkin, V. I. – Majtinskaja, K. E. – Serebrennikov, B. A. (szerk.) [Лыткин, В. И. – Майтинская, К. Е. – Серебренников, Б. А. (ред.): *Вопросы финно-угорского языкознания. К 70-летию со дня рождения члена-корреспондента АН СССР Д. В. Бубриха.* Москва–Ленинград, 81–93.
- Tereščenko, N. M. [Терещенко, Н. М.] 1967. К развитию атрибутивных отношений в самодийских языках. In: Alatyrev, V. I. (szerk.) [Алатырев, В. И. (отв. ред.): *Вопросы финно-угроведения.* Выпуск 4. Ижевск, 234–242.
- Tereščenko, N. M. [Терещенко, Н. М.] 1979. *Нганасанский язык.* Ленинград.
- Tompai József (szerk.) 1961. *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan. I. kötet. Bevezetés, hangtan, szótan.* Budapest.
- UEW = Rédei 1988.
- Vahrušev, V. M. [Вахрушев, В. М.] 1970. Изафетные конструкции в удмуртском языке. In: Zaharov, V. N. (szerk.) [Захаров, В. Н. (ред.): *Записки.* Выпуск 21. Филология. Ижевск, 78–106.
- VNGy 4 = Mukácsi 1896.
- Wagner-Nagy Beáta (szerk.) 2002. *Chrestomathia Nganasanica.* Studia Uralo-Altaica, Supplementum 10. Szeged–Budapest.
- Winkler, Eberhard 2003. Az uráli nyelvek habeo-szerkezetének történetéhez. *Folia Uralica Debreceniensia* 10: 195–207.
- WV 3 = Kannisto–Liimola 1956.

Erly Janos
Dobhradikhyfőzet

Manuel Guztán

Werner
Fabian
Gäbner
Finow

Fabian
Nagy

Terintetes Vagygyűlés!

Polka Riedl
L. 2201:

Terintetes vagy gyűlés. A Polgár Hivatal.
Emlia fennálló szabályainak 32. §-a egy szót:
Mindem sijnomán választott tag, a külsőt kivétel
lével, osztályába tartozó dolgotat felolvasásával,
vagy személyes megemmel jelenhetés esetén beüthet
szél, legfeljebb egy év alatt szét foglat; külsőben meg
választása megemmel misistően.
Jelhetés esetén, melyekben hívált vidéken
határidőt megtartani: de hallg
tartatását, amyn
b. Terint

[illegible]

Terintetes
málló szabályainak 32. §-a egy szót:
dijonnan választott tag, a hűlő kivétel
tálya tartozó dolgot felolvasását,
helyes meg nem lehetés esetén behírdet
felelt egy év alatt szót foglat; különben meg
a meg nem ismétlő.

Lehetett esetek, melyekben hívott vidéken la
toltatnak a határidőt megtartani: de hallgat
szerint a szabály meg nem tartatását, amellyel
mint önszabályzatokat erőltetve kényszerít
szabályzatokra figyelemmel lenni a T. Alkotm.

szépségtelen.
Indoklásba hozták tehát, hogy egyelőre a
választott szófoglaltatás által meg nem
tagadva nem a névnyelvől kitérőket, az 1861
ig választottak a szabályokra emeltek, az 1861
re pedig a titolnoki hivatal oda utasították, hogy
vidékiában tartás végett az újon választottakat,
míg szót nem foglaltak, a sorozatba fel ne vegye.

jan. 26. 1865.
Zalaj Már
Loyay János
Hollán Ernő

853
1865
Kemény László
Könyves László
Johann Frank
György János

